

УДК 338.5

Вікторія Творонович, к.е.н., проф.

(каф. «Економіка підприємств», Державний економіко-технологічний університет транспорту)

Владислав Машина, студ. гр. ЕП (маг.)

(каф. «Економіка підприємств», Державний економіко-технологічний університет транспорту)

СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянута сутність системи управління витратами, проаналізовані сучасні методи управління витратами підприємства та встановлена необхідність індивідуального підходу до вибору систем управління витратами підприємств. Аналіз функцій системи управління витратами у трактуванні різних авторів та підходів щодо визначення її завдань дозволив розробити систему розподілу функцій і завдань системи управління витратами підприємства та інструментів щодо їх вирішення. Розкрито місце і роль стратегічного управління витратами у загальній системі стратегічного управління. Визначено, що формування та вдосконалення механізму управління витратами підприємства потребує пошуку наукових підходів стосовно вибору методів впливу на процес формування витрат підприємства та визначення місця стратегічного управління витратами. Сформульована низка вимог до формування ефективної системи управління витратами. Зроблені висновки про те, що система управління витратами повинна впроваджуватися на комплексній основі, забезпечуючи взаємозалежне вирішення поставлених задач. Тільки такий підхід буде сприяти різкому росту економічної ефективності роботи підприємства.

Ключові слова: витрати підприємства, система управління витратами, суб'єкти управління витратами, функції управління витратами, стратегія, система, управління, підходи.

© Творонович В.І., Машина В., 2015

*Виктория Творонович, к.э.н., проф.
(каф. «Экономика предприятий», Государственный экономико-технологический университет транспорта)*

*Владислав Машина, студ. гр. ЕП (маг.)
(каф. «Экономика предприятий», Государственный экономико-технологический университет транспорта)*

СУЩНОСТЬ И СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ ЗАТРАТАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье рассмотрена сущность системы управления затратами, проанализированы современные методы управления затратами предприятия и установлена необходимость индивидуального подхода к выбору систем управления затратами предприятий. Анализ функций системы управления затратами в трактовке различных авторов и подходов к определению ее задач позволил разработать систему распределения функций и задач системы управления затратами предприятия и инструментов по их решению. Раскрыто место и роль стратегического управления затратами в общей системе стратегического управления. Определено, что формирование и совершенствование механизма управления затратами предприятия требует поиска научных подходов к выбору методов воздействия на процесс формирования затрат предприятия и определения стратегического управления затратами. Определен ряд требований к формированию эффективной системы управления затратами. Сделаны выводы о том, что система управления затратами должна внедряться на комплексной основе, обеспечивая взаимозависимые решения поставленных задач. Только такой подход будет способствовать резкому росту экономической эффективности работы предприятия.

Ключевые слова: расходы предприятия, система управления затратами, субъекты управления затратами, функции управления затратами, стратегия, система, управление, подходы.

*Victoria Tvoronovych, Ph.D., professor.
(Explained. «Business Economics», State Economy and Technology University of Transport)*

*Vladislav Mashyna, stud. Gr. EP (masters)
(Explained. «Business Economics», State Economy and Technology University of Transport)*

NATURE AND SYSTEM OF AN ENTERPRISE COST CONTROL IN MODERN CONDITIONS

In the article the essence of cost management, modern methods of analysis of enterprise cost management and the necessity of individual approach to the choice of man-

agement costs. Analysis functions of cost management in the treatment of various authors and approaches to defining its tasks allowed to develop a system of division of functions and tasks of enterprise cost management and tools to resolve them. Reveals the place and role of strategic cost management in the general system of strategic management. Determined that the formation mechanism and improve cost management company needs to find scientific approaches to the choice of methods of influence on the development costs of the enterprise and determine where strategic cost management. A number of requirements to establish an effective system management costs. The conclusions that cost management system should be implemented in an integrated manner, providing interconnected solving problems. Only such an approach will contribute to a sharp increase economic efficiency of the enterprise.

Keywords: cost of enterprise, system management costs, the subjects of cost management, cost management features, strategy, system, management, approaches.

Постановка проблеми. В сучасних умовах ринкової економіки основною метою діяльності кожного підприємства є досягнення максимального прибутку, що є основою для забезпечення розвитку підприємства, поліпшення показників його діяльності, технічного переозброєння та модернізації, досягнення стійких конкурентних переваг підприємства на ринку. Все це обумовлює важливість аналізу прибутку та управління витратами на підприємстві, системного підходу до їхнього вивчення, метою якого є оптимальне використання ресурсів і забезпечення росту ефективності роботи підприємства.

Перспективи розвитку підприємства певною мірою залежать від зміни витрат та управління ними. Вміння раціонально керувати ними в періоди погіршення економічного становища в державі підвищує шанси на виживання. Управління витратами є однією з важливих функцій економічного механізму підприємства, це підтверджує численна кількість науково обґрунтованих концептуальних конструкцій, методів та моделей системи управління. У свою чергу, систему управління витратами слід розглядати як сукупність чітко виражених процесів, яким характерні взаємозв'язки та безперервність здійснення. Проте найбільшою проблемою є те, що на практиці ігнорується управління цими витратами. І як результат – виникають випадки доведення підприємств до збиткового рівня, а подекуди – банкрутства. Саме тому виникає гостра потреба у визначенні суті та характеру складових кожного із процесів системи управління витратами, що в подальшому надасть можливість впровадження їх на практиці. На думку Т.Карпової, управління витратами включає такі елементи: планування, нормування, облік, калькулювання, економічний аналіз, контроль, регулювання та прогнозування витрат [3]. О. Попов розглядає управління витратами як розробку і реалізацію управлінських впливів, заснованих на використанні економічних законів щодо формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних і поточних цілей [4]. Не дивлячись на це, дослідження науковців не можуть охопити всіх питань щодо розробки системи управління витратами та прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням витрат займалися такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як: Ф.Ф.Бутинець, С.Ф.Голов, К.Друри, І.Є.Давидович, Т. П. Карпова, Л. В. Нападівська, Ю. С. Цал-Цалко, В. М. Панасюк, С.Ф.Покропивний, О. Попов, Г. О. Швиданенко. В основі їхніх досліджень є твердження, що реальним напрямом зменшення витрат є система управління ними. Значний внесок у вирішення питань щодо вдосконалення підходів управління і

оптимізації витрат зробили багато видатних вчених, а саме: М. Т. Білуха, А.М.Турило, А. А. Турило, Г. О. Партин, Б. Ф. Усач, Ю. С. Ігуманов, К. Ф. Лученко, Н.В. Шандова. Проте у більшості випадків сфера дослідження обмежується вивченням лише окремих аспектів управлінського регулювання процесів формування та використання економічних ресурсів, що не дозволяє повною мірою забезпечити комплексність побудови системи управління витратами (СУВ).

Метою статті є дослідження та обґрунтування теоретичних та практичних засад системи управління витратами, ідентифікації методів та принципів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система управління витратами – це цілеспрямований процес формування витрат щодо їхніх видів, місць та носіїв при постійному контролі рівня витрат і стимулювання їх зниження. Це є важливою функцією економічного механізму будь-якого підприємства. Система управління витратами має функціональні та організаційні аспекти. Вона містить такі організаційні підсистеми як:

- пошук та виявлення чинників економії ресурсів;
- нормування витрат ресурсів;
- планування витрат за їх видами;
- облік та аналіз витрат;
- стимулювання економії ресурсів та зниження витрат.

Цими підсистемами керують відповідні структурні одиниці підприємства залежно від його розмірів (відділи, бюро, окремі виконавці). На сьогоднішній день ефективне управління витратами – це шлях до досягнення підприємством позитивних економічних результатів. Це складний, багатоскладовий та динамічний процес, що включає системні управлінські рішення та дії, ціллю яких є досягнення високого економічного результату.

Систему управління витратами можна характеризувати як процес ціленаправленого формування витрат за їх видами, місцями та носіями і постійного контролю рівня витрачання ресурсів, стимулювання економії. На підприємствах система управління витратами є важливим засобом щодо побудови системи обліку витрат з урахуванням тактичних і стратегічних цілей керівництва. Воно передбачає системний моніторинг фактичних витрат та їх поведінки під дією як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, прийняття рішення щодо покращення структури собівартості продукції тощо.

Вивчення економічної літератури показало, що існує досить різне трактування поняття «система управління витратами». Серед учених немає одностайної думки щодо визначення сутності «системи управління витратами». Дослідження окремих підходів до визначення категорії управління витратами представлено в табл. 1.

Як ми бачимо, у формуванні поняття науковці дотримуються системного та процесного підходу. У визначенні категорії «система управління витратами» більшість авторів визначають взаємозалежність між витратами та високим економічним результатом підприємства. Як бачимо, система управління – це процес вирішення проблем під час досягнення цілей. До того ж, з позицій економічної теорії будь-яку діяльність підприємства правомірно розглядати як процес перетворення витрат у результати.

Система управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх поставлених цілей та функцій, що притаманні управлінню будь-яким об'єктом: розробку, прийняття й реалізацію рішень, а також контроль за їх виконанням.

ІНШІ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Таблиця 1

Категорії «управління витратами»

Автор	Визначення категорії «управління витратами»
О.П. Градов	Складний, багатоаспектний та динамічний процес, що включає управлінські дії, ціллю яких є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства
І. Є. Давидович	Динамічний процес, який включає управлінські дії, мета яких полягає у досягненні високого економічного результату діяльності підприємства через виконання всіх функцій, які властиві управлінню будь-яким об'єктом
С. Ф. Голов [2]	Специфічна функція управління, яка забезпечує планування, організацію, мотивацію, контроль та регулювання витрат діяльності; принципово нова система, яка дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати
Т. М. Мудра, Л. І. Чернобай, Н. Л. Калиновська	Процес цілеспрямованого формування витрат щодо їхніх видів, місць і носіїв та постійного контролю рівня витрат і стимулювання їхнього зниження
А. М. Турило, Ю. Б. Кравчук, А. А. Турило	Процес цілеспрямованого формування оптимального рівня витрат підприємства. Критерієм оптимізації є мінімум витрат, що дає змогу підприємству отримати певні конкурентні переваги на ринку збуту, вільно провадити свою цінову політику та за інших рівних умов досягти більш високих розмірів прибутку
Г. Фандель	Планомірне формування витрат на виробництво та збут продукції й контроль за їх рівнем
Г.М. Колісник	Сукупність взаємопов'язаних елементів (структури, завдань, технології, людей, цілей) та системного підходу до об'єктів
С. Ковтун, Н. Ткачук, С. Савлук	Здійснення конкретних заходів з оптимізації співвідношення «затрати-результат», забезпечує досягнення підпорядкованих цілей шляхом регулювання процесів, що становлять господарську діяльність
А. А. Пилипенко	Система принципів і методів розробки й реалізації управлінських рішень, заснована на використанні об'єктивних економічних законів відносно формування й регулювання витрат, забезпечення ефективного використання ресурсів і капіталу підприємства в різних видах його діяльності відповідно до стратегічних та поточних цілей розвитку
О. В. Крушельницька	Складний багатоаспектний та динамічний процес, що включає управлінські дії, метою яких є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства; система принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, заснованих на використанні об'єктивних економічних законів
А. І. Ясінська	Полягає у цілеспрямованому впливові на витрати для зміни їхнього складу, структури або поведінки у зв'язку зі зміною умов виробничо-господарської діяльності підприємства
Л. М. Христенко, Р. О. Мозговий	Система, керований блок (суб'єкт управління) якої спрямовано на послідовну реалізацію функцій управління витратами за допомогою певних методів, що дозволяє регулювати чинники та управляти процесами формування витрат з метою оптимізації їх структури та рівня

Функції системи управління витратами реалізуються через елементи управлінського циклу: прогнозування та планування, організацію, координацію й регулювання, активізацію та стимулювання виконання, облік і аналіз. Організація системи управління витратами пов'язана з визначенням місць формування витрат за центрами їх відповідальності та дотримання, а також розробленням чіткої ієрархічної системи лінійних і функціональних зв'язків між підрозділами та конкретними працівниками, які виконують весь комплекс виробничо-господарських та облікових робіт. Формування витрат підприємства має, як фінансовий аспект, організаційний аспект так і мотиваційний аспект управління витратами.

В системі управління витратами використовують різноманітні методи управління, а саме: директ-костинг (direct-costing), стандарт-кост (standard-cost), таргет-костинг (target-costing), абсорпшен-костинг (absorption-costing), кайзен-костинг (kaizen-costing), CVP-аналіз, кост-кілінг, бенчмаркінг витрат, LCC-аналіз, метод EVA тощо.

Інформаційно-аналітичні можливості директ-костингу дозволяють використовувати його для прийняття раціональних управлінських рішень в області беззбитковості виробництва та ціноутворення. Головна особливість директ-костингу полягає в розподілі затрат залежно від характеру їх взаємозв'язку з обсягами виробництва продукції. Основними характеристиками директ-костингу є:

- обов'язкова класифікація витрат на постійні і змінні;
- калькулювання виробничої собівартості (на основі лише змінних витрат) по об'єктах чи центрах відповідальності;
- особлива схема побудови звіту про доходи (маржинальний підхід);
- оцінка запасів незавершеного виробництва і готової продукції по виробничій собівартості.

Для того, щоб продукція могла утримувати свої позиції на ринку, вона повинна бути конкурентоспроможною, що передбачає поєднання в неї, на перший погляд, непоєднаних характеристик – якості і відносної дешевизни. Ефективним шляхом по досягненню цього є такий метод управління, як таргет-костинг, який представляє собою концепцію управління цільовою собівартістю. Головною відмінністю даного методу оптимізації витрат від інших методів є специфічний підхід до формування собівартості. Замість того, щоб звичайним шляхом формувати витратну частину продукції на підприємстві і вимагати до неї прибуток у споживача, в центрі уваги потрібно ставити тільки його готовність платити за товар, який пропонується [5].

Метод кайзен-костинг ідейно схожий з таргет-костингом. Він також застосовується для досягнення цільової собівартості, але, на відміну від таргет-костингу, полягає в постійному вдосконалюванні процесів на всьому підприємстві за участю всіх його працівників. Концепція кайзен-костингу передбачає наявність окремих працівників, основним завданням яких є технічне й організаційне вдосконалення процесів підприємства [1]. Взаємодія методів таргет-костингу та кайзен-костингу дасть змогу ефективно управляти собівартістю. Ще одним методом системи управління витратами є CVP-аналіз (аналіз точки беззбитковості), який ґрунтується на зіставленні трьох величин – витрат підприємства, доходу від реалізації й отриманого прибутку, залежність яких дає змогу визначити обсяг реалізації, що за відомих величин постійних витрат підприємства і змінних витрат на одиницю продукції забезпечить беззбитковість діяльності або запланований фінансовий результат. CVP-аналіз дає змогу визначити обсяг продажу, при якому досягається беззбит-

ковість виробництва або заданий фінансовий результат, являється простим, наочним і оперативним методом.

Основні принципи системи управління витратами вироблені практикою і зводяться до таких основних моментів:

- системний підхід до управління витратами;
- єдність методів, що практикуються на різних рівнях системи управління витратами;
- системне управління витратами на всіх стадіях життєвого циклу виробу – від створення до утилізації;
- органічне поєднання зниження витрат з високою якістю продукції (робіт, послуг);
- недопущення зайвих витрат;
- широке впровадження ефективних методів зниження витрат;
- вдосконалення інформаційного забезпечення про рівень витрат;
- підвищення зацікавленості виробничих підрозділів підприємства у зниженні витрат.

Дотримання цих принципів створює базу конкурентоспроможності підприємства, завоювання ним передових позицій на ринку. Отже, система управління витратами повинна відповідати таким цілям:

- 1) аналіз витрат ресурсів, споживаних найважливішими видами діяльності, для виявлення причин виникнення окремих витрат;
- 2) ідентифікація та усунення витрат, що не додають цінності, тобто витрат тих видів діяльності, які можуть бути усунені без шкоди якості та корисності продукту;
- 3) постійний пошук можливостей зниження витрат і економії коштів;
- 4) прийняття рішень, націлених на підвищення конкурентоспроможності продукції;
- 5) визначення ефекту та ефективності всіх основних видів діяльності, представлених на підприємстві;
- 6) ідентифікація та оцінка нових видів діяльності.

Оперативний вибір дій, що коригують, у сфері системи управління витратами потребує постійного спостереження і зіставлення витрат не лише за окремими продуктами, ринками, клієнтами, а й за всіма бізнес-процесами підприємства, операціями і замовленнями, що знижує придатність традиційних методів обліку витрат і обумовлює їх невідповідність потребам керівництва в управлінській інформації. У зв'язку з цим є необхідність створення і постійного вдосконалення механізму управління витратами, який потребує пошуку та створення сучасних наукових підходів до вибору методів і способів цілеспрямованої дії на процес формування витрат у ході виробництва.

Висновки та пропозиції. Система управління витратами відіграє найбільш ключову роль як в обґрунтуванні управлінських рішень під впливом зовнішнього економічного середовища, так і в налагодженні ефективного механізму внутрішньогосподарського управління та створення ефективного механізму планування, контролю і аналізу витрат. Перевагами ефективної системи управління витратами виступає наявність своєчасної, достовірної та повної інформації про собівартість окремих видів продукції та їхні позиції на ринку порівняно з продукцією конкурентів; наявність ресурсів для гнучкого ціноутворення; прийняття управлінських рішень з використанням лише достовірної інформації. Сучасні методи управління витратами характеризуються різноманітністю, наявністю декількох методик вико-

ристання окремого методу як у межах підприємства, так і галузі, а більшість учених відмічають тісний взаємозв'язок, перш за все, між функціями та методами управління витратами. Тобто, управління витратами на сьогодні вийшло за межі традиційного впливу на витрати не лише в процесі виробництва, а також поширилося на всі можливі витрати, які виникають або потенційно можуть з'явитися у фінансово-господарській діяльності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасименко І. М. Про методи обліку витрат в умовах ризику // Проблеми підвищення ефективності функціонування підприємств різних форм власності: Сб. науч. тр. Донецької гос. академії управління і ІЕП НАН України. – Донецьк: ДонДАУ ІЕП НАН України, 2001. – С. 126-132
2. Голов С.Ф. Управлінський облік / Голов С.Ф. – К. : Лібра, 2002. – 704 с.
3. Карпова Т.П. Управленческий учет / Карпова Т.П. – М. : Аудит-ЮНИТИ, 1998. – 350 с.
4. Попов О. Управління витратами / Попов О. // Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т.3. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
5. Славников Д. Таргетирование затрат на практике // Справочник економіста, 2007. – № 3. – С. 7-1.

REFERENCES

1. Gerasymenko I. M. Prometody` oblikuvy`trat v umovaxry`zy`ku // Problemy`povysheny`yaeffekty`vnosty` funkcy`ony`rovany`yapredpry`yaty`jrazly`chnyhformsobstvennosty` : Sb. nach. tr. Doneczkojgos. akademy`y` upravleny`ya y` Y`EP NAN Ukray`ny`. – Donecz`k: DonDAU IEP NAN Ukrayiny`, 2001. – S. 126-132
2. Golov S.F. Upravlins`ky`joblik. / Golov S.F. – K. : Libra, 2002. – 704 s.
3. Karpova T.P. Upravlenchesky`juchet. / Karpova T.P. – M. : Audy`t-YuNY`TY`, 1998. – 350 s.
4. Popov O. Upravlinnyavy`tratamy` / Popov O. // Ekonomichnaency`klopediya: U 3-x tomax. T.3. – K. : Vy`davny`chy`jcentr „Akademiya», 2002. – 952 s.
5. Slavny`kov D. Targety`rovany`ezatratnaprakty`ke // Spravochny`k`ekonomy`sta, 2007. – #3. – S. 7-1